

raymond aron : hoogleraar-journalist

paul vandenbussche

Ruim zestien jaar geleden, op 2 februari 1973, werd in deze zaal Raymond Aron, hoogleraar aan het beroemde Collège de France, tot doctor honoris causa van onze Alma Mater gepromoveerd. Deze eer viel hem te beurt samen met Sicco Mansholt, Nederlands commissaris van de Europese Economische Gemeenschap.

Deze promotie van Raymond Aron gebeurde op voorstel van de Faculteit der Sociale Wetenschappen. Zelden was een keuze zo gerechtvaardigd : zijn eerste werk "La sociologie allemande contemporaine" verscheen in 1935 en bracht de Franse intelligentsia voor de eerste maal in contact met de grote Duitse socioloog Max Weber. In 1955 werd Raymond Aron benoemd tot professor in de *sociologie* aan de Sorbonne-universiteit ; hij publiceerde in 1963 zijn befaamde "Dix-huit leçons sur la société industrielle", een jaar later "La lutte des classes" en in 1967 zijn magistrale "Les étapes de la pensée sociologique", een panorama van Montesquieu over Auguste Comte, Karl Marx, de Tocqueville, Durkheim en Pareto, tot Max Weber.

Maar terzelfder tijd was de *politoloog* ijverig aan het werk : zijn eerste na-oorlogse werk "Le grand schisme", over de oorsprong van de koude oorlog, verscheen in 1948, in 1965 volgde "Essai sur les libertés", in 1972 verschenen onder de titel "Etudes politiques" een indrukwekkende reeks opstellen, een jaar later gevolgd door "République Impériale" over het beleid van de Verenigde Staten in de na-oorlogse jaren 1945-1972.

De *polemoloog* - een term die Raymond Aron zelf nooit in de mond of in de pen heeft genomen - ontptopte zich in 1951 met "Les guerres en chaîne", tien jaar later verscheen "Paix et guerre entre les nations", in 1963 "Le grand débat. Introduction à la stratégie atomique" en tenslotte zijn tweedelige "Penser la guerre, Clausewitz" in 1976. Parallel met deze indrukwekkende wetenschappelijke loopbaan, verzette Raymond Aron een reuzewerk als *journalist-editorialist*. Onder de bezettingsjaren in Londen was hij hoofdredacteur van het weekblad "La France Libre", na de bevrijding was hij korte tijd hoofdredacteur bij "Combat", het grote dagblad van Albert Camus ; in 1947 stapte hij over naar "Le Figaro", na dertig jaar stapte hij op en werd vanaf juli 1977 directeur van het weekblad "L'Express" : in totaal publiceerde Aron meer dan tweeduizend artikelen. Bovendien vermeldt zijn bibliografie tientallen bijdragen tot wetenschappelijke tijdschriften in Frankrijk, Groot-Brittannië, de Bondsrepubliek, de Verenigde Staten. In al deze landen was hij een gevierd gastspreker. Dit alles in 1981 bekroond door een reeks televisie-interviews op Antenne II en in 1982 bij de BRT, die grote weerklank vonden. Kortom, de communicatiewetenschap in praktijk gebracht ! Raymond Aron belichaamde aldus op eminente wijze alle departementen van onze faculteit : hij was een baanbreker op het gebied van de sociologie, de politologie en de polemologie ; hedendaagse economie en financiën beheerste hij

grondig. Een professoraat en een wetenschappelijke kennis die in de naoorlogse jaren ononderbroken aan de dagelijkse nationale en internationale realiteit werden getoetst.

Raymond Aron was stellig de beste keuze voor een doctoraat honoris causa van de Faculteit der Sociale Wetenschappen !

Maar de dubbele roeping van hoogleraar-journalist is hem niet in dank afgenomen. In 1955 was er in academische kringen heel wat verzet tegen de kandidatuur van Raymond Aron om aan de Sorbonne de leerstoel van Sociologie te bekleden. En de politieke wereld, bij monde van president de Gaulle, sprak smalend over "die journalist aan de Sorbonne en die professor bij Le Figaro".

De basis van deze dubbele roeping was een grondige wijsgerige vorming : aan de Ecole Normale Supérieure was hij in 1928 eerste laureaat in het aggregaat wijsbegeerte vóór Emmanuel Mounier, de stichter van het grote tijdschrift *Esprit*, terwijl Jean-Paul Sartre zakte en pas een jaar later slaagde. Aron had een jaar lang Kant bestudeerd, maar, bekende hij later in de tv-interviews, hij was niet veel wijzer geworden. Op de vraag of zijn wijsgerige vorming hem had voorbereid om de wereld te begrijpen, antwoordde hij "A ne pas le comprendre !" en hij vervolgt : "En 1928, après avoir passé l'agrégation de philosophie, j'ai eu immédiatement une espèce de crise intérieure. J'étais presque désespéré d'avoir perdu des années à n'apprendre presque rien." Grondige studie van Hegel en Marx bestond niet, van de Tocqueville of Max Weber had hij nooit gehoord ! Kortom, echt wijzer was hij niet geworden. Daarom aanvaardde hij na zijn dienstplicht in 1930 een opdracht als lector in Franse literatuur aan de Universiteit te Keulen. Onmiddellijk werd hij brutaal geconfronteerd met wat Toynbee genoemd heeft "History is again on the move" - de geschiedenis is opnieuw in beweging gekomen.

De opkomst en de doorbraak van het nazisme in de jaren 1930-1933, die Aron ter plaatse als onthutst toeschouwer eerst in Keulen, daarna in Berlijn, meemaakte, was zijn eerste existentiële ervaring. En zijn reactie luidde instinctief : op iets dergelijks heeft de wereldvreemde universitaire wereld van Parijs mij niet voorbereid ! Aron was vijfentwintig jaar oud, van joodse huize, en ontsteld door het rabiate nationalisme en anti-semitisme van de nazi's. Hij was verscheurd tussen zijn vorming die het universitaire idealisme huldigde, en de kennismaking met de politiek in haar meest onverbiddelijke brutaliteit : "Le monde universitaire est trop doux. On y connaît insuffisamment la méchanceté, la dureté de l'existence humaine".

Maar al wat de Franse universiteit hem niet meegegeven had, vond hij in Duitsland, de Duitse geschiedenisfilosofie en het Duitse politieke denken ! Hij ontdekte de fenomenologie van Husserl en las de eerste werken van Heidegger. Hij vond in Duitsland een andere cultuur, die een wijsgerige taal bezat : voor Aron waren er slechts twee talen geschikt om wijsbegeerte te beoefenen : het Grieks en het Duits. Maar de openbaring die zijn ganse leven zou bepalen, was de kennismaking met de geschiedfilosoof en socioloog Max Weber. "C'est chez Max Weber que j'ai trouvé ce que je cherchais ; un homme qui avait à la fois l'expérience de l'histoire, la compréhension de la politique, la volonté de la vérité et, au point d'arrivée, la décision et l'action. Or la volonté de voir, de saisir la vérité, la réalité, d'un côté et, de l'autre côté agir : ce sont me semble-t-il, les deux impératifs auxquels j'ai essayé d'obéir toute ma vie. Cette dualité des im-

pératifs, je l'ai trouvée chez Max Weber" (Spec. engagé blz. 38). Aan de oorsprong van de dubbele roeping van Raymond Aron, die van de hoogleraar, van de man van de wetenschap aan de ene kant, die van de journalist-editorialist die het politieke gebeuren mede wil bepalen, aan de andere kant, ligt, ongetwijfeld, de ontdekking van het gedachtengoed van Max Weber. In 1935 was deze grote Duitse socioloog in Frankrijk een nagenoeg onbekende figuur. Terecht besluit Aron dat hij tijdens zijn driejarig verblijf in Duitsland zijn politieke opvoeding heeft gekregen: "Toen ik in de lente 1930 in Keulen aankwam was ik een koorknaap. In 1933 ben ik als een volwassene naar Frankrijk teruggekeerd". "J'ai eu conscience de ce qu'est la politique dans ce qu'elle peut avoir d'horrible... L'activité politique est impure, et c'est pourquoi je préfère la penser" (p. 42-43).

En Raymond Aron zette zich aan het denken. Zowel de ontmoeting met het Duitse wijsgerig denken, als de aanblik van het irrationele nazi-geweld betekenden een breuk met zijn wijsgerige vorming aan de Sorbonne. Na enig nadenken zette hij zich aan het schrijven van twee werken, die allebei in 1938 verschenen. Het eerste "La philosophie critique de l'histoire" was een overzicht van de Duitse geschiedfilosofie tussen 1860 en 1930: achtereenvolgens zet Aron de theorieën uiteen van Dilthey, Rickert, Simmel en Max Weber. Onmiddellijk valt op dat ook in dit tweede werk van Aron - het eerste handelde in 1935 beknopt over de hedendaagse Duitse sociologen - andermaal Max Weber, nu als geschiedfilosoof de hoofdaandacht krijgt. De titel van het vierde hoofdstuk, dat aan Weber gewijd is, luidt als volgt: "Les limites de l'objectivité historique et la philosophie du choix". Reeds in 1935, in zijn eerste werk, schreef Aron "L'originalité et la grandeur de Weber tiennent d'abord au fait qu'il a été et voulu être à la fois homme politique et savant, plus précisément au fait qu'il a séparé et uni politique et science. Séparé : la science doit être indépendante de nos préférences, pure de tout jugement de valeur. Uni : la science est conçue de manière telle qu'elle soit indispensable à l'action" en verder "La politique est la théorie et l'art des choix sans retour. Ni la science ni la réalité n'imposent aucune loi ; la science incapable de prophétie ou de vision totale laisse à l'homme une entière liberté". De vrijheid van de mens zal het uitgangspunt en de grondslag blijven én van het wetenschappelijk én van het journalistieke werk van Raymond Aron. Maar Max Weber is het voorbeeld geworden ; in zijn "Philosophie critique de l'histoire" schrijft Aron "l'influence de Rickert n'a été pour Weber qu'un moyen de se découvrir lui-même". Wij durven gerust stellen dat de invloed van Weber Aron geholpen heeft om zichzelf te ontdekken, namelijk zijn dubbele roeping van hoogleraar en journalist.

In 1938 verdedigt Raymond Aron zijn doctoraatsthesis "Introduction à la philosophie de l'histoire. Essai sur les limites de l'objectivité historique". Aanvankelijk had hij gedacht aan een werk over de epistemologie van de biologie, maar tijdens zijn verblijf in Duitsland werd hij zo aangegrepen door het historisch gebeuren dat zich voor zijn ogen afspeelde, dat hij zich de existentiële vraag stelde: 'jusqu'à quel point suis-je capable de connaître objectivement l'Histoire - les nations, les partis, les idées dont les conflits remplissent la chronique des siècles - et mon temps ?' (M. p. 53). Dat was het uitgangspunt om een kritiek van de historische kennis te schrijven.

Op 26 maart 1938, amper twee weken na de Anschluss van Oostenrijk, verdedigde Raymond Aron een dubbele thesis met het oog op het behalen van een doctoraat in de wijsbegeerte. Zijn hoofdthesis droeg als titel "Introduction à la philosophie de l'histoire. Essai sur les limites de l'objectivité historique". Zijn bijkomende thesis was het "Essai sur la théorie de l'histoire dans l'Allemagne contemporaine". Eigenlijk was dit laatste werk, de kennismaking met de Duitse geschiedfilosofen, de aanloop en aanzet tot zijn hoofdwerk, dat de vraag stelde: in welke mate kan er een universeel-geldige wetenschap van het verleden bestaan? De algemene strekking van de hoofdthesis was zeer antipositivistisch en in feite een regelrechte aanval op de toen overheersende denkbeelden van de socioloog Durkheim. Aron brak radicaal met het naïeve vooruitgangsgeloof en het blinde vertrouwen in de wetenschap - het sciëntisme - die het universitaire klimaat van de Sorbonne toen beheersten. Dit antipositivisme van Aron lokte bij de meeste leden van de jury heftige reacties uit. Fauconnet, de discipel van Durkheim, was het scherpst "Assurément je loue l'honnêteté et la loyauté de votre travail: mais je vous l'avoue, je ne vois pas où ça va! Je n'arrive pas à deviner si vous êtes un "satanique ou un désespéré". Het waren zware verwijten die de jonge doctorandus in ontvangst moest nemen, maar zijn antwoorden waren koel en scherpzinnig. Toen Fauconnet verklaarde: "L'idée de 'charisme' de Max Weber me paraît baroque et saugrenue", luidde de repliek van Aron "J'ai cherché à comprendre l'histoire à partir des choses les plus simples". En prof. Fauconnet besloot met een akte van liefde, geloof en hoop: "Je termine par un acte de charité, en vous disant mon admiration et ma sympathie; un acte de foi dans la valeur des thèses que vous condamnez; et un acte d'espérance, l'espérance qu'à l'avenir la jeunesse ne vous suivra pas". Zo moest Raymond Aron gedurende vijf uur het kruisvuur van vragen van een vierschaar van professoren ondergaan om tenslotte het doctoraat met "la mention très honorable" te verwerven.

In het verlengde van dit werk, wou Raymond Aron in 1938 aan de slag gaan om de ware vraag van de geschiedfilosofie te stellen: wat betekent voor de mens zijn eigen wording? Wat is zijn bestemming? Zijn promotor Brunshvic had gezegd dat zijn "Introduction à la philosophie de l'histoire" een programma voor een gans leven behelsde. Maar toen kwam Wereldoorlog II, die Raymond Aron sedert zijn verblijf in Duitsland onvermijdelijk wist en die zijn leven een nieuwe wending zou geven.

Het niet-aanvalsverdrag dat Hitler en Stalin in augustus 1939 sloten en dat het licht op groen zette voor de Duitse inval in Polen, sloeg Raymond Aron met verbijstering. Hij had het niet zien aankomen, hij had het onwaarschijnlijk geacht, en toen hij het nieuws van de ondertekening van het duivelspact door von Ribbentrop en Molotov vernam, bleef hij minutenlang "C'est impossible... c'est impossible" prevelen. Van dat ogenblik af werd het anti-communisme van Aron virulent, maar hij slaagde er niet in zijn vriend André Malraux, aan wie hij zijn doctoraatsthesis "L'introduction à la philosophie de l'histoire" had opgedragen, te overtuigen om de communistische partij te verlaten. Malraux zou pas bij de bevrijding, na zijn ervaringen in het verzet, een verbeterd anti-communist worden.

Evenals Jean-Paul Sartre, de andere grote vriend van Aron, maakte hij de mobilisatie en de oorlog mee bij de meteorologische diensten van het leger, maar

dadelijk na de capitulatie van Frankrijk ging hij te Londen generaal de Gaulle vervoegen. Hij droomde van dienstneming bij de pantsertroepen, maar werd aangezocht als journalist bij het maandblad "La France Libre", het orgaan van het Gaullistisch verzet in Londen. Zo kreeg Raymond Aron, die in de vooroorlogse jaren nooit een artikel in krant of weekblad had gepubliceerd, het journalistieke virus te pakken. Het titanische geweld van de Tweede Wereldoorlog fascineerde hem, zodat hij na de bevrijding in september 1944 liever niet terugkeerde naar de universiteit van Toulouse, waar hij in augustus 1939 hoogleraar was benoemd, en er evenmin iets voor voelde om in Bordeaux een leerstoel sociologie te gaan bekleden. Hij wou te Parijs het politieke leven en het na-oorlogs herstel van Frankrijk van dichtbij meemaken en als het kon medebepalen. Le spectateur engagé was geboren. Begin 1946 was Aron gedurende twee maanden kabinetschef van André Malraux in de tweede regering de Gaulle. Hij moest zich voornamelijk met de distributie van papier aan de kranten bezighouden en dit lag hem uiteraard niet.

De journalistiek riep hem. In zijn mémoires beschrijft hij zijn politiek ongeduld na de Duitse nederlaag. "Un livre sérieux exige des années de travail... Mon ambition authentique, strictement intellectuelle, céda pour un temps au rêve du service public et à l'intoxication politique. Tous mes livres, ou presque, se ressentent de mon attention à l'actualité. "Le grand Schisme" sortit du besoin que j'éprouvai de prendre une vue d'ensemble du monde. Même des livres auxquels je tiens davantage, comme "L'Opium des Intellectuels", "Paix et Guerre entre les nations", ne se séparent pas de l'histoire - se - faisant, bien que je m'y efforce de m'élever au-dessus de l'expérience vécue et des balbutiements du destin". Hier ligt juist het verband met de doctoraatsthesis van Raymond Aron; in de "Introduction à la philosophie de l'histoire" zocht hij de sleutel om het dramatische tijdsgebeuren dat hij in nazi-Duitsland aan het werk had gezien, te begrijpen. Zijn journalistiek engagement van 1946 tot aan zijn dood beantwoordt aan dezelfde drang: de geschiedenis-in-wording begrijpen, verstaanbaar maken en als het kon mede-beïnvloeden.

In het na-oorlogse Parijs was "Combat" spoedig het toonaangevende intellectuele dagblad: André Malraux introduceerde Raymond Aron bij zijn vriend Pascal Pia, directeur van de krant. Het blad wemelde van intellectuele medewerkers - men zou het best vergelijken met "Le Nouveau Journal", het blad dat in België tijdens de bezetting verscheen en een nooit meer geëvenaard intellectueel karaat bezat. Spoedig werd Raymond Aron samen met Albert Ollivier editorialist of hoofdredacteur. Hoewel het blad van linkse signatuur was, voerde het campagne tegen het eerste ontwerp van grondwet dat door socialisten en communisten was ingediend.

Combat was een krant die uit het verzet ontstaan was en zich niet aan enige politieke partij wou binden. De briljante intellectuelen die in de krant schreven, waren niet noodzakelijk goede managers. Van 1947 af begon de geestdrift van het Parijse publiek voor "Combat" te slinken; Albert Camus, die het blad na de lancering had verlaten, keerde terug, maar het mocht niet baten. Raymond Aron had de smaak van de journalistiek beet en keek, na het verdwijnen van Combat, uit naar een nieuwe werkkring: hij had de keuze tussen Le Monde en Le Figaro. Na enig aarzelen, opteerde hij voor deze laatste krant, waaraan hij dertig jaar zou meewerken.

Waarschijnlijk was het voor Aron de goede keuze; hij beseftte dat hij met Pierre Brisson, de nieuwe directeur van Le Figaro, vlot zou kunnen samenwerken, terwijl de stichter van Le Monde, Hubert Beuve-Méry, een sterke persoonlijkheid, zeer Euro-centrisch, waarschijnlijk de buitenlandse politieke lijn van Aron nooit zou aanvaard hebben: Aron, grondig kenner van de Duitse geschiedenis en cultuur, vertrouwd met het Angelsaksische gedachtengoed, zag spoedig klaar in de na-oorlogse internationale situatie, die gekenmerkt werd door de militaire en ideologische expansie van de Sovjet-Unie. Hij ijverde onverwijld voor de verzoening met Duitsland en het bondgenootschap met de Verenigde Staten. Hubert Beuve-Méry, die slechts om de twee à drie maanden een editoriaal in Le Monde schreef, bleef de Verenigde Staten grondig wantrouwen en volgde de Atlantische lijn slechts schoorvoetend. Beide grote journalisten bleven elkaar achten, maar werden nooit vrienden.

Gedurende acht jaar, van 1947 tot 1955, zou Raymond Aron uitsluitend journalistiek bedrijven; in 1948 werd zijn kandidatuur voor de leerstoel sociologie aan de Sorbonne niet weerhouden, juist wegens zijn journalistieke bedrijvigheid. Tijdens een onderhoud met de beroemde wijsgeer René Le Senne, professor aan de Sorbonne, vertrouwde deze Aron toe: "Ce que vous faites est honorable, nécessaire, et je ne vous en tiens pas rigueur, mais le journalisme n'est pas, à mes yeux, convenable pour un professeur d'université ! Celui-ci doit accepter une existence modeste, en dehors du tumulte, celle d'un clerc qui trouve dans l'exercice et la transmission de la pensée, dans la formation de disciples, le sens de sa vie et la plénitude de sa vocation. Vous n'appartenez plus à notre ordre." Raymond Aron integendeel, geschokt door de Tweede Wereldoorlog en het geweld van Hitler en Stalin, beschouwde het onderwijs als "Un univers de coton, peuplé d'enfants ou de jeunes gens, qui risque d'entretenir une sorte de pué-rité. J'ai vu la politique en action de plus près que la plupart des politologues - et je m'en félicite - mais l'analyse politique in vivo, loin de favoriser la réflexion philosophique, la paralyse".

Raymond Aron zou niet verlamd worden door de koude oorlog die in 1947 uitbrak met de deling van Duitsland en meteen van Europa. Dan volgden het Marshall-plan, het Atlantisch Pact, de blokkade van Berlijn, de oorlog in Korea, de wederbewapening van Duitsland en de moeizame éénwording van West-Europa. Deze woelige jaren werden intens beleefd door een Raymond Aron die in vlijmscherpe analyses de evolutie van het wereldgebeuren inschatte en de conclusies trok. En bij deze journalistiek-politieke arbeid bleef Aron consequent de conclusies van zijn doctoraatsthesis "Introduction à la philosophie de l'histoire" toepassen. De noodzaak voor de mens-in-de-geschiedenis om te kiezen: "Le choix n'est pas une activité extérieure à mon être authentique, c'est l'acte décisif par lequel je m'engage et fixe le milieu social que je reconnaîtrai pour le mien". Reeds in 1938, ten overstaan van de dreigende oorlog, veroordeelde Aron het wederoplaaiend pacifisme dat tot het akkoord van München leidde. "Dans le monde actuel, il est absurde ou naïf de prêcher la non-violence"; over anarchisten en revolutionairen schreef hij striemend: "Ce n'est pas noblesse mais folie que de dire non à la fois au présent et au futur pour dire oui à un rêve". Dank zij zijn dossierkennis, zijn realiteitszin en zijn helder inzicht heeft Aron vanaf 1947 tot aan zijn dood steeds duidelijke en ondubbelzinnige stellingen ingenomen, die dikwijls een te-vroeg-gelijk vertolkten. De meest befaamde is zijn uit-

spraak in 1957, dat de toekenning van onafhankelijkheid aan Algerije onafwendbaar was na de toekenning van onafhankelijkheid aan Marokko en Tunesië. Deze uitspraak werd hem zowel door socialisten als gaullisten uiterst kwalijk genomen, zodat de hoogleraar-journalist een paar jaar moederziel alleen stond. Want inmiddels was Aron's tweede kandidaatstelling voor de leerstoel van sociologie aan de Sorbonne in 1955 aanvaard. Deze verkiezing verliep van geen leien dakje, want heel wat marxistisch-gezinde professoren verweten Aron zijn ongenadig scherp boek "L'opium des intellectuels", dat enkele maanden tevoren verschenen was. Stellig is dit boek een der hoofdwerken van Aron, geschreven in de maanden na de dood van Stalin, in de hoop dat nu eindelijk de ogen van de communistische intellectuelen, die in de na-oorlogse jaren op sleeptouw genomen waren door een onbegrijpelijke golf van collectieve verdwazing, zouden opengaan; onder hen bevonden zich topfiguren zoals de filosoof Maurice Merleau-Ponty, de historicus Emmanuël Le Roy-Ladurie. Eén onder hen, de historicus François Furet, die momenteel directeur is van het Institut Raymond Aron te Parijs en die de jongste maanden de meest gezaghebbende boeken over de Franse Revolutie publiceerde, wijdt in het speciaal Aron-nummer van het tijdschrift *Commentaire "Histoire et politique"* een paar bladzijden aan "L'opium des intellectuels". Dit boek verscheen enkele maanden voor Chroesjtsjov op het befaamde twintigste partijcongres van 1956 de wandaden van Stalin aan de openbaarheid prijs gaf. Beide gebeurtenissen leidden tot de uitrede van talloze Franse intellectuelen uit de "seculiere religie" van het na-oorlogs communisme. Indien "L'opium des intellectuels", dertig jaar na zijn verschijnen een essentieel werk blijft om de twintigste eeuw te begrijpen, betoogt Furet, dan is dit te danken aan zijn dubbele natuur, eigen aan het genie van Aron: "livre de combat et livre de philosophie". Daarmee verwijst Furet naar het verband tussen "L'opium des intellectuels" en de doctoraatsthesis van 1938: voor Aron is het stalinisme "Le produit d'une gnose historiciste qui plonge ses racines dans la philosophie du 19e siècle: le lieu d'une aliénation de la raison humaine à une religion de l'histoire".

In alle geschriften van Raymond Aron is het anti-communisme een constante gebleven; in zijn laatste interview, dat in september 1983 verscheen, een paar weken voor zijn dood, antwoordde hij op de vraag waarom hij op dat punt zo onhandelbaar was: "L'idéologie soviétique, ce n'est pas comme l'hitlérisme l'aventure d'une personne, c'est un projet d'organisation de la société que je considère comme haïssable. C'est un régime qui vit de ce que je déteste le plus, le mensonge. Ce n'est pas passionnellement que je dis ça, c'est par analyse scientifique. C'est un régime qui se présente comme le pouvoir du prolétariat, et le prolétariat n'y a aucune des libertés qu'il a dans les régimes capitalistes. C'est un régime où le pouvoir appartient à la nomenclature, c'est à dire un régime oligarchique, et qui se présente comme l'apothéose du régime démocratique. C'est un régime dont l'essence même est le mensonge". Onverbiddelijke uitspraak van "le spectateur engagé".

De grondige afkeer van Raymond Aron voor het marxistisch-leninisme van deze eeuw spruit mede voort uit zijn grondige kennis van Marx: tot op het laatste is hij een groot bewonderaar van Marx gebleven! Franse neo-marxisten, Merleau-Ponty, Sartre en Althusser, kregen van Aron de raad hun huiswerk te herbeginnen! Niemand heeft zijn werk "Les Marxismes imaginaires" kunnen weerleg-

gen. En Aron bleef op dezelfde spijker hameren : "Quand Sartre dans la Critique de la raison dialectique, dit que nous vivons la période de Marx et que le marxisme est l'horizon indépassable de notre temps, c'est complètement idiot. Aucun penseur sérieux n'est aujourd'hui marxiste-léniniste".

Na zijn benoeming aan de Sorbonne, legde Raymond Aron een enorm drukke bedrijvigheid aan de dag : hoewel hij daartoe niet verplicht was, doceerde hij elk academisch jaar een ander thema : de industriële maatschappij, de klasstrijd, totalitarisme en democratie. In de periode 1957-1968 publiceerde hij niet minder dan zestien wetenschappelijke werken, en de eredoctoraten aan buitenlandse universiteiten volgden elkaar op. Harvard, Basel, Brussel, Oxford, Leuven. Bovendien gaf hij tal van prestigieuze voordrachten : Gifford Lectures in Aberdeen, Alfred Marshall Lectures in Cambridge, benevens lezingen in Princeton, Chicago, Berkely. Geen Europese hoogleraar werd in de Angelsaksische wereld meer gevierd !

Maar zijn hoofdartikels in "Le Figaro" bleef hij in hetzelfde tempo schrijven, één of twee per week : hij bleef volgens François Furet "ce type d'intellectuel qui a besoin de nourrir directement sa pensée du spectacle du monde".

Bij zijn terugkeer in de Sorbonne, waar hij in 1938 zijn doctoraat had behaald, werd hij getroffen door "la vétusté du bâtiment de l'institution. Les fauteuils, dans les bureaux exigus attenants aux amphithéâtres, relevaient du marché aux puces. Les pièces, les salles étaient grises, sales, tristes. Je ne pouvais m'empêcher d'évoquer les universités américaines et anglaises dont j'avais une certaine expérience. La pauvreté du bâtiment illustre, à mes yeux, la décrépitude du système. Rien ou presque rien n'avait changé depuis les années 30".

Van 1958 af spuide hij in "Le Figaro" en in sociologische tijdschriften zijn kritiek op het verouderde universitair stelsel, inzonderheid van de Sorbonne ; lang voor de studenten van mei 1968 kloeg hij de oubolligheid van het systeem aan, dat niet was aangepast aan de demografische en democratische groei van het studentenaantal. Hij formuleerde een ganse reeks hervormingsvoorstellen, maar vond geen gehoor, zodat hij op 1 januari 1968 de Sorbonne vaarwel zei, vier maanden vóór de mei-revolte. Maar deze mei-revolte veroordeelde Raymond Aron, omdat zij hem als een circus-vertoning voorkwam ; hij schreef in één adem zijn pamflet "La révolution introuvable", om de waardigheid van de universiteit te verdedigen en de meelopers onder zijn collega's striemend te hekelen. Andermaal ontketende Aron een schandaal in eigen land ; een lawine van protesten viel hem te beurt, vooral vanwege zijn jeugdvriend Jean-Paul Sartre, die hem een onwaardig professor vond, omdat Aron de contestatie door zijn studenten niet zou aanvaarden. Als er één intellectueel in Frankrijk de contestatie niet uit de weg is gegaan dan is het stellig Raymond Aron, terwijl Sartre nooit een tegensprekelijk debat op het televisiescherm heeft aanvaard.

Maar ook deze storm ging bedaren. In 1970 keerde Raymond Aron terug naar de universiteit. Hij werd verkozen tot professor aan het Collège de France, de meest prestigieuze universitaire instelling van Frankrijk. In zijn openingscollege geeft hij uiting aan zijn dankbaarheid, maar laat ook enig slecht geweten over zijn journalistieke arbeid blijken : "Gratitude d'autant plus profonde que certaines de mes activités auraient pu paraître peu compatibles avec la vocation d'un professeur au Collège de France. Face à tant d'érudits et de savants, je me défends mal d'une sorte de mauvaise conscience". Zijn verblijf in Duitsland tussen

1930 en 1933, het schouwspel van het triomferend nazisme, heeft Aron voor zijn leven getekend: "Je demeure marqué, à tout jamais, par cette expérience qui m'a incliné vers un pessimisme actif. Une fois pour toutes, j'ai cessé de croire que l'histoire obéit d'elle-même aux impératifs de la raison ou aux désirs des hommes de bonne volonté. J'ai perdu la foi et gardé, non sans quelque effort, l'espérance. J'ai découvert l'ennemi que je ne me lasse pas de pourchasser le totalitarisme". Ik geloof dat Aron nergens, ook niet in zijn autobiografische geschriften, zo treffend de drijfveer heeft geschetst, die zijn ganse wetenschappelijke en journalistieke loopbaan heeft bepaald.

De cursussen voor het Collège de France waren voor Aron een verademing op wetenschappelijk gebied. De cursus van het eerste jaar "Une république impériale, les Etats-Unis dans le monde" werd aanleiding tot een zeer gewaardeerd boek met dezelfde titel, waarbij de Peloponnesische Oorlog van Thucydides als model stond. De Pruisische generaal Clausewitz is een figuur die Aron steeds heeft gefascineerd, zoals ook Machiavelli. De ervaring van de Tweede Wereldoorlog en de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog, en vooral het voorhanden zijn van het arsenaal atoomwapens noopten Aron tot een grondige studie van het meesterwerk van Clausewitz "Von der Krieg", dat de Pruisische generaal anderhalve eeuw geleden schreef en dat pas na zijn dood gepubliceerd werd.

In twee merkwaardige boekdelen "Penser la guerre, Clausewitz" heeft Aron het verschijnsel oorlog en vooral de verhouding tussen politieke en militaire verantwoordelijkheid herdacht. Het was de bekroning van een indrukwekkende reeks werken van Aron: "Paix et guerre entre les nations" (1961), "Le grand débat. Introduction à la stratégie atomique" (1963), "La société industrielle et la guerre" (1959). Reeds in een vorig werk "Les guerres en chaîne" (1949) betoogde Raymond Aron dat het verloop van beide wereldoorlogen allesbehalve fataal was en afhing van talrijke menselijke beslissingen, juiste, minder juiste en verkeerde. Zo betwijfelt Aron zeer sterk of de eis tot "onvoorwaardelijke capitulatie" wel een goede beslissing geweest is om de Tweede Wereldoorlog in Europa te beëindigen. "Epargner un ennemi quand on n'est pas sûr de son allié a toujours été la leçon d'une honorable sagesse machiavélique", schrijft hij. Al te dikwijls hebben de passies het gehaald op de redelijkheid.

Het professoraat aan het Collège de France, van 1970 tot 1977, was waarschijnlijk de periode die Aron het meest voldoening heeft geschonken. Hijzelf bestempelde deze jaren als "Les années du mandarin". Tussen zijn 65ste en zijn 72ste jaar publiceerde hij zijn beste wetenschappelijk werk, "Penser la guerre, Clausewitz" werd alom geprezen, ook in de Bondsrepubliek, waar de befaamde jurist Carl Schmitt enthousiast reageerde. Maar 1977 werd voor Aron een keerpunt. Twee jaar tevoren was het dagblad "Le Figaro" door de krantenmagnaat Robert Hersant overgenomen. Aanvankelijk respecteerde deze de autonomie van de redactie, maar in 1977 wou Hersant de politieke leiding van de krant in handen nemen en geregeld een hoofdartikel schrijven. Voor de politieke directeur van de krant, Raymond Aron, was dit onaanvaardbaar en hij bood zijn ontslag aan. Zo kwam er een einde aan een unieke dertigjarige loopbaan van editorialist bij de meest gezaghebbende Franse rechtse krant "Le Figaro", waar hij zowel de economische als de diplomatieke columns schreef.

Omstreeks dezelfde tijd, in april 1977, werd Aron door een beroerte getroffen. Wellicht hielden de spanningen rond zijn vertrek bij "Le Figaro" hier enig verband mee. Hij verloor tijdelijk spraak- en schrijfvermogen. Met zijn linkerhand schreef hij daags na de beroerte moeizaam op een blaadje papier: "mourir pas peur". Voor deze zo welbespraakte man was het een verschrikkelijke beproeving. Gelukkig kwam de spraak geleidelijk terug. Hij had nog wel last met het woord "extra-territorialité", maar na enkele maanden wou hij zichzelf op de proef stellen en aanvaardde in oktober een optreden in de televisie-reeks "l'Homme en question". In een improvisatie van een half uur moest hij zichzelf aan het publiek voorstellen. Vervolgens had er een debat met vier intellectuelen plaats, onder wie Maurice Duverger en Alain de Benoist. Ondanks een paar spraakhaperingen slaagde de proef, en Aron had zijn zelfvertrouwen herwonnen. Hij kon opnieuw in het openbaar het woord voeren. Alleen had zijn Duits geheugen hem in de steek gelaten. Frans en Engels ging bijna even vlot als vroeger.

In het Collège de France wijdde hij zijn laatste cursus aan een thema dat hem nauw aan het hart lag: "Liberté et égalité". In Londen gaf hij in 1978 een voordracht over het thema "War and industrial society", maar hij moest zich aan een geschreven tekst houden. Twee jaar later beheerste hij het Engels weer zo goed dat hij kon improviseren. Zijn Duitse taalbeheersing kwam niet terug. Toen hij in 1979 in Frankfurt de Goethe-prijs in ontvangst mocht nemen, klonk zijn geschreven antwoord stuntelig. Zo vertelt Aron in het laatste deel van zijn Mémoires, dat hij de titel "Le sursis" meegaf. Zodra Aron zijn colleges aan het Collège de France had beëindigd, maakte hij plannen voor een laatste groot boek. Hij aarzelde tussen een synthese over Karl Marx - ongetwijfeld was Aron de beste Marx-kenner van Frankrijk - een studie over "La condition historique de l'homme", in het verlengde van zijn "Introduction à la philosophie de l'histoire", of zijn Mémoires. In de zomer van 1979 schreef hij een eerste hoofdstuk voor elk van de drie projecten. En hij kwam tot het besluit, in de derde persoon "je aspirais à évoquer mon passé".

Inmiddels schreef Aron een wekelijks hoofdartikel voor het weekblad "L'Express", waar een andere krantenmagnaat Sir James Goldsmith, hem in april 1977 het directeurschap van de politieke redactie had aangeboden. Hij leerde er de publicist Jean François Revel van nabij kennen en waarderen; vele politieke moeilijkheden, interne en externe, moesten overwonnen worden, vooral ten tijde van de presidentsverkiezingen in het voorjaar 1981.

In datzelfde jaar kwam ook de grote doorbraak van Raymond Aron naar het grote publiek toe, dank zij de televisie.

In 1980 werd hij door twee oud-studenten van de Sorbonne, behorend tot de generatie van acht-en-zestig, Dominique Wolton en Jean-Louis Missika, benaderd met het oog op drie televisie-uitzendingen. Aron aanvaardde op staande voet; hij vertrouwde op zijn improvisatietalent en besteedde weinig tijd aan de voorbereiding van de vele uren interviews. De twee mochten Aron alle vragen stellen, maar van repeteren wou hij niet weten. Spoedig werden zij vrienden van den huize. Jean-Louis Missika vertelde Aron dat zij uit intellectuele nieuwsgierigheid naar hem waren toegekomen, omdat hij sedert het einde van de oorlog voor geen enkele intellectuele mode was bezwaken. Gedurende tien dagen werden tijdens voor- en namiddag de gesprekken opgenomen. In totaal twintig uur

beeldband. De montage vergde verscheidene weken. Het zouden drie uitzendingen van 45 minuten worden. Na enig aarzelen stemde Aron in met de publicatie in boekvorm van deze geïmproviseerde gesprekken. Zo ontstond "Le spectateur engagé", dat onmiddellijk door het grote publiek werd gewaardeerd en vertaald in het Duits, Engels, Spaans en Portugees. En Aron schrijft in zijn mémoires: "Pour la première fois, toute la presse me fut favorable, à l'exception de celle du parti communiste". In Le Monde schreef Michel Contat, die de uitgave van de romans van Sartre in de Pleiade-reeks verzorgde: "l'intelligentsia de gauche dont Aron fut si longtemps le repoussoir, l'adversaire honni, se découvre à présent aronienne ou presque". Dank zij de televisie-uitzendingen vond Raymond Aron eindelijk erkenning en waardering, niet alleen bij het grote publiek, maar ook bij de Franse intelligentsia. De ongeëvenaarde causeur en debater had het pleit gewonnen!

Eind 1981 stelde het literair magazine van Bernard Pivot "Lire" aan 700 intellectuelen de vraag: "Welke zijn de levende intellectuelen wier geschriften volgens U de grootste invloed uitoefenen?" Wie waren de eerste vijf?: Claude Lévy-Strauss, gevolgd door Raymond Aron, Michel Foucault, Jacques Lacan en Simone de Beauvoir.

Ongetwijfeld is deze doorbraak voor Aron een stimulans geweest om zijn "Mémoires", met als ondertitel "50 ans de réflexion politique", met geestdrift te voltooien.

Inmiddels zou ook de BRT-televisie in 1982 een succesrijk interview van Frans Boenders met Raymond Aron uitzenden.

De "Mémoires", een kanjer van haast 800 blz., verschenen in augustus 1983, begeleid door een briljant onderhoud van anderhalf uur met Bernard Pivot in het programma "Apostrophes". Zo mocht Raymond Aron dank zij de televisie op zijn levensavond een late algemene erkenning in ontvangst nemen. Zijn Mémoires werden onmiddellijk een best-seller, eerste geklasseerd op de lijst van de non-fictie boeken, en bleven dat ook na zijn overlijden in oktober 1983, tot het einde van het jaar. Zo werden de "Mémoires" van Aron de "Mémoires d'Ouverture" van deze eeuw.

Raymond Aron is geen groot oorspronkelijk denker geweest. Hij is geen schep- per van wijsgerig werk geweest, zoals Heidegger met "Sein und Zeit" of Sartre met "L'Être et le néant". Het genie van Aron ligt ongetwijfeld in zijn taak van intellectueel opvoeder. François Furet, de gevierde geschiedschrijver van de Franse Revolutie, getuigt van hem: "Il a été non seulement un grand professeur, mais le plus grand professeur de l'Université française". Anderzijds was Aron gedurende welhaast veertig jaar een ongeëvenaard journalist en publicist, steeds bezorgd om zijn dubbele roeping. Zijn laatste posthuum hoofdartikel in "L'Express" ging over de problemen van de universiteit. De socioloog en politoloog Aron heeft weinig geschreven over de communicatie-wetenschap, maar hij was een groot communicator. Over de taak van de journalist staan veel behartenswaardige bedenkingen in de "Mémoires". Anderzijds is al het wetenschappelijk werk dat Aron na de oorlog heeft gepubliceerd, van een verbluffende helderheid. Zijn "clarté glaciale" is hem dikwijls verweten. Maar deze helderheid van formulering dankt Aron ongetwijfeld aan zijn dagelijkse journalistieke arbeid. En om te besluiten nog enkele uitspraken van Aron in de epiloog van zijn "Mémoires":

"D'aucun de mes livres je ne suis pleinement satisfait. L'imperfection de tous mes livres, même par rapport au niveau auquel j'aspire, ne me pèse pas trop, maintenant que les jeux sont définitivement faits".

"Les jugements que les autres portent sur moi et sur mon oeuvre, je mentirais si je disais qu'ils me sont désormais indifférents".

"Peut-être le journalisme, qui ne m'a pas servi auprès de mes collègues de l'Université, m'a-t-il désigné plus que de raison à l'attention des jurys étrangers. Sans mes articles, probablement les professeurs apprécieraient-ils davantage mes livres et les universités étrangères songeraient-elles moins à moi".

"L'horreur des religions séculaires me rend quelque sympathie pour les religions transcendantes".

"Je me souviens d'une expression que j'employais parfois quand j'avais vingt ans, dans des conversations avec des camarades et avec moi-même : "faire son salut laïc". Avec ou sans Dieu, nul ne sait, à la fin de sa vie, s'il est sauvé ou perdu. Grâce à mes proches, je me remémore cette formule sans peur ni tremblement".